

DAGENS FRÅGOR

Nya skatter

När årets statsverksproposition lades fram, måste finansministern medge att läget i själva verket inte kunde överblickas. I slutet av riksdagen kom emellertid som vanligt det s. k. kompletteringsförslaget, vilket sedermera godkändes utan ändringar, och i samband därmed lämnades nya uppgifter även i fråga om det allmänna ekonomiska läget.

På vissa punkter är dessa gynnsammare än väntat. Så synes produktionsutvecklingen i stort icke vara så nedslående som man förut väntat: visserligen är produktionsökningen mindre än föregående år, men vissa ljuspunkter framträda. Detta är en internationell tendens: i relation till våra konkurrentländer ligger Sverige inte bättre till än vid årsskiftet.

Men på utgiftssidan är situationen snarast ännu mer alarmerande. Den offentliga konsumtionen ökar kraftigt, särskilt inom kommunerna. Finansministern talar om »en våldsam kommunal investeringsexpansion», innebärande en genomsnittlig ökning med tolv procent på ett år (förut räknade herr Sträng med tio procent). För statens del pekar han, med en osentimental kyla som starkt kontrasterar mot regeringsadvokaternas vanliga teknik, på en rad »kostnadskrävande reformer»: barnbidragshöjning, sänkning av kommunalskatten genom statliga bidrag, folkpensionsreformen. Han erinrar om den starka riksdagsmajoriteten bakom dessa beslut och fortsätter: »Så länge detta är förhållandet, är det endast en skenfäktning att påstå, att en avgörande förbättring av budgetläget i

praktisk politik skulle kunna åstadkommas genom en utgiftsbegränsning.» Det ligger mycket i detta; skada bara att herr Sträng finner sig vara för svag för att kunna sätta in krafterna på att ändra den egna majoritetens inställning härvidlag!

I stället kom, naturligtvis, frestas man att säga, nya skatter. Finansministern resonerar utförligt om betydelsen att låta dessa träffa konsumtionen och inte det produktiva arbetet. Men i verkligheten blir det inte mycket av med den saken. T. o. m. de i propositionen redovisade remissyttrandena klargör, att den nya energiskatten (tobaksskatten, som allmänt accepterats, är i jämförelse härmed obetydlig) i verkligheten innebär en ökad belastning på industri och samfärdsel. I gengäld förespeglas oss en ökning av investeringarna för energiproduktion och oljelagring. Men denna ökning är inte större än vad staten under alla omständigheter hade skolat åtaga sig. Dessutom: hur vet man vad som sker i framtiden? Om något år är 1957 års beslut bortglömt, och då går det med dessa medel som med automobilskatterna. Vad som varit avsett att bli en reserv för framtidens behov blir bara en rad i budgetredovisningen, och de planlagda grundinvesteringarna uteblir medan belastningen på produktionen fortsätter.

Stormen flyttar skyltar

Trots det oroväckande låga barometerståndet för Danmarks ekonomi i allmänhet och valutareserven i synnerhet förflöt valen till riksdagen den 14 maj ej i någon oväderstämning utan fick

ett normalt förlopp med ett resultat som ungefär motsvarade förutsägelseerna. Men under därpå följande regeringskris uppstod virvelvindar, som kastade om partiernas placering efter traditionellt mönster på sätt så fantastiskt, att det erinrar om H. C. Andersens saga om hur stormen flyttade skyltar i »Kongens København».

För att börja med själva valet steg röstningsfrekvensen denna gång från 80,6 procent år 1953 till 83,7 procent, vilket anses mindre ha berott på väljarnas ökade politiska insikter och intressen utan fastmera därpå, att de för fyra år sedan hunnit bli valtrötta genom de upprepade valakter som påkallades av åtskilliga grundlagsreformer, bland dem landstingets — första kammarens — avskaffande. Såsom väntat drabbades socialdemokraterna av ett procentuellt bakslag med förlust av 4 mandat och kommunisterna måste umgälla sin ynkedom i Ungernfrågan med både absolut och relativ tillbakagång i röster och mistning av 2 mandat. Enligt prognosen ryckte bondepartiet Venstre framåt i röster och vann 4 mandat. Konservativa Folkpartiet och de borgerliga radikalerna höll sina positioner med respektive 30 och 14 mandat, varvid de radikala företedde en sådan »konservativ» stabilitet, att de även nu erhöill 7,8 procent av hela antalet röster med obetydlig ökning av röstetalet. Konservativa Folkpartiet beskärdes något flera röster än 1953 men dess procentuella del av röstetalet sjönk med en bråkdel dvs. från 6,8 till 6,6. Både Venstre och Konservativa Folkpartiet skulle ha stått sig bättre, därest icke förutvarande Venstreledaren och statsministern Knud Kristensen framhärdat i sin föresats att starta egen valrörelse under partibeteckningen »De oavhängiga», vilkas ca 53 000 röster nu tillspilogavs utan vinning för den gemensamma borgerliga saken. Det bör dock anmärkas,

att Venstre med 578 000 och Konservativa Folkpartiet med 383 000 röster tillsammans har flera röster än socialdemokraternas 910 000. För fullständighetens skull må nämnas, att tyska minoritetspartiet i Sönderjylland med ca 9 000 röster lyckades bevara ett mandat åt sin pastor Schmidt.

Valdagens största överraskning var den, relativt sett, opåräknade framgången för det s. k. Retsforbundet, ett unikt parti, veterligt utan motstycke i något annat europeiskt land. Dess ideologi är ärkeliberal av hart när Manchestermodell med enda och främsta programpunkt: beskattning av oförtjänt värdestegring på jord i enlighet med Henry Georges teorier. Hans förkunnelse av single-taxsystemet som allena saliggörande skatteform, tillkommen under intryck av den starka jordvärdestegringen i hans hemstat Kalifornien, har också vunnit anhängare och föranlett partibildningar i några kanadensiska prärieprovinser. Retsforbundet framträdde vid första riksdagsvalen efter kriget under ledning av förutvarande läkaren vid Silkeborgs Sanatorium, dr Starcke, och hade 6 mandat i förra riksdagen, vilka nu vuxit till 9 med en stegring av röstetalet från 75 000 till 123 000 eller procentuellt från 3,5 till 5,3. Den lilla gruppen ansågs lika opålitlig som irrationell i riksdagsarbetet; dess enda konstanta faktor var den djupa idéklyftan gentemot socialisterna, vilkas övertro på staten var en speciell styggelse för Retsforbundet. Dettas vinster på valлотteriet betraktades också mera som en kuriositet, vilken helt tillskrevs dr Starckes eminenta begåvning som radiotalare. Han tycks ha tjusat till en hel del folk, som utan kunskaper i politik och med en viss leda vid partigrädet ville med valedeln betyga honom sin sympatiska erkänsla för angenäm underhållning. Perspektivet av en snar spridning

av televisionen, som närmar sig radions, och av TV-valmötan med »drive in» inbjuder till olustiga reflexioner. Man kan visserligen säga att experimentet pågår för fullt i USA, men där är icke televisionen monopoliserad som i de skandinaviska länderna...

Valutgången aktualiserade genast regeringsfrågan. Bekymren häröver bordlades dock icke under Elisabeths och Philips samtidiga besök i Köpenhamn. Enär stats- och utrikesministern H. C. Hansen långt ifrån fått något förtroendevotum vid valen, utan hans minoritetsregering snarare sett sin parlamentariska position försvagad, tvekade han icke länge om konsekvenserna utan ingav ministärens avskedsansökan till konung Fredrik. Denne inledde sedvanliga konferenser med partimedlemmarna som även överlade sinsemellan. H. C. Hansen önskade en koalitionsregering av de fyra stora partierna för att med en så breddad bas mera effektivt kunna bemästra de svåra ekonomiska problemen. Härom ville icke de borgerliga radikalerna höra talas; de hade efter krigets slut, då de icke önskade återuppliva den gamla alliansen 1929-1940 av socialdemokraterna under Thorvald Stauning och radikalerna under dr Peter Munch, blivit så bortskämda som vågmästare under de omväxlande borgerliga och socialdemokratiska regeringarna att radikalerna rentav krävde vetorätt a priori gentemot olika regeringsalternativ. Venstreledaren, förre statsministern Erik Eriksen, och Konservativa Folkpartiets främste man, Axel Møller, hade ingenting emot en samlingsregering med radikalerna, vilket skulle medföra en betryggande borgerlig majoritet i riksdagen, men de motsatte sig samverkan med socialdemokraterna. Radikalerna åter vägrade att inträda i en regering tillsammans med de konservativa och hade heller ingen lust att gå ihop med

Venstre men sade sig kunna tolerera en ren Venstre-regering under Eriksen. Han ville å sin sida ej uppsäga det förtroendefulla kompanjonskap med de konservativa, som grundlagts under ministären Eriksen-Ole Bjørn Kraft 1950-1953 och som ytterligare befästs under den gemensamma oppositionen mot den socialdemokratiska ministären under först Hedtoft-Hansen och sedermera efter dennes frånfalle H. C. Hansen. Vid Retsforbundets mening fästes inget avseende. Alla var också eniga om att behandla kommunisterna som luft.

När förhandlingarna framskridit så långt, såg det ut som om kungen borde anmoda Eriksen att bilda regering, och att denne i ty fall ämnade komponera en ministerlista av Venstremän och konservativa. H. C. Hansen hade ingalunda släppt taget utan i tysthet så intensivt övertalat de radikala och Retsforbundet, att han under de sista majdagarna kunde anmäla för kungen, att han såge sig i stånd att presentera en regering av socialdemokrater, radikaler och av Retsforbundet, vilka tillsammans förfogade över en majoritet av 93 mandat i riksdagen. Kungen måste naturligtvis acceptera anbudet. En sådan regering har utnämnts med H. C. Hansen såsom alltjämt stats- och utrikesminister och med de flesta av de tidigare socialdemokratiska ministrarna. Radikalerna och Retsforbundet har fått vardera tre ministerposter, varvid de radikala sjuttioåriga veteranerna B. Dahlgaard och J. Jörgensen som sista ministerchans återfått sina forna poster i Stauning-Munchs regering. Dr Starcke blev minister utan portfölj.

Den nya regeringens sammansättning väckte sensation. Man häpnade över en sådan kombination som socialdemokraterna och dr Starcke. Köpenhamnshumorn har genast omdöpt Retsforbundet till »Taburetsforbundet»,

och Dahlgaard har dagligen fått höra, hurusom han strax före valet bekände sig hellre vilja dö en naturlig död än vara regeringskollega med dr Starcke. Även i Sverige kan man dela den danska borgerliga opinionens förbluffelse. Hos oss vore analogien att bokförläggare Johan Hansson, som i stort sett omfattar Retsförbundets åsikter, i handling skulle solidariser sig med — statsminister Erlander! Danska borgerlighetens förargelse är icke liktydig med besvikelse; den nya regeringens uppgift är sannerligen allt annat än avundsvärd. Åt huvudorsaken till Danmarks vanskligheter: de ogynnsamma terms of trade genom internationellt försvårad export av jordbruksprodukter och dessas oavlåtligt sjunkande priser på världsmarknaden kan en regering ingenting göra. För att dämpa det andra onda: överkonsumtionen från folkets breda lager fordras mycket impopulära ingripanden, som måste plåga socialdemokraterna. Ännu föreligger ingen uttömmande redogörelse för regeringsprogrammets innebörd, men redan skymtar drastiska förslag om tvångssparande, som demagogiskt skall sockras in genom ännu hårdare åtstramning för medelstora och högre inkomsttagare. Oppositionen får rik användning för sin kritik, och dess slagkraft skulle förstärkas, om de planer om en fusion av Venstre och Konservativa Folkpartiet, som antydde i tidningarna, kunde förverkligas. Detta borgerliga parti skulle då bli Danmarks största och förutsättningar skapas för ett tvåpartisystem, vilket borde eliminera de mindre fraktioner, som gjort en så fatal insats vid den nu fullbordade regeringsförändringen i Danmark.

Maktfejden i Främre Orienten

Fastän den akuta Suezkrisen och det öppna krigstillståndet mellan Israel-

Egypten avvecklats under de gångna vintermånaderna, har likväl Främre Orienten förblivit samma brännpunkt för världspolitik. Orsaken är lika klar som verkligheten fördunklas av diplomatiskt skuggspel. Huvudaktörerna har varit USA och Sovjetunionen, polerna i den mondiala motsättningen Väst-Öst, vilka här brottas med varandra, dessbättre dock icke bröstånges utan genom mellanhänder. Sovjetunionen understöder härvid Egyptens diktator, överste Nasser och de radikala nationalisterna i Syrien, som kommenderas av chefen för generalstabens underrättelseväsen, överstelöjtnant Sarraj. Denne och Nasser har i sin tur samverkat med Jordaniens generalstabschef, den knappt trettioårige generalmajoren Abu Nuwar. I både Irak och Libanon dirigerar de egyptiska beskickningarna, speciellt militärattachéerna, agenter som mullvadar bland mobben och mot vederlag i piastrar mobiliserar denna som gatans parlament mot regeringarna. Samtliga arabstater är dessutom genom sin liga förenade i det hat mot Israel, som länge hade sin mest blodtörstige förespråkare i Saudiarabiens härskare, ännu så sent som i fjol höstas Nassers bästa vän och bundsförvant.

Som förklaring till Nassers stora inflytande har man vidare att räkna med åtskilliga imponerbara, som ofta förbises i tidningsdebatten. Av ålder betraktas nämligen av islams bekvännare Kairo och Alexandria som tongivande kulturcentra. Egypten har också ett överskott av intellektuella, som Nasser placerat runt om i alla andligt »underutvecklade» arabstater från Lybien i väster till de små shejkdömena i Persiska viken i öster och som är pålitliga organ för hans panarabiska propaganda. Skolhus förmår kung Saud och ovannämnda shejker i Kuwait, Bahrein m. fl. uppföra tack vare sina enorma inkomster av oljebo-

lagens royalties, men dugliga lärare kan icke produceras lika snabbt. Härvidlag står dock Nasser till tjänst och erbjuder sig t. o. m. att betala lönerna i egyptisk valuta i visshet om att denna investering är politiskt profitabel. För de analfabetiska massorna i arabstaterna har tillika den av Nassers hejdukar sufflerade Kairoradion blivit den viktigaste och ofta enda nyhetskällan på vad grund alla muhammedanska makthavare utanför Egyptens gränser blir illa till mods så snart Kairoradion startar en hetsande polemik mot deras politik.

Vad hade Väst för motvikt till denna arabfront, som Moskva uppmuntrade med rustningshjälp och radioröster? Egentligen enbart Bagdadpakten mellan Storbritannien, Turkiet, Irak, Iran och Pakistan. I denna kedja är Irak den svagaste länken i egenskap av arabstat, som försvurit sig åt arabligans fanatiska fiendskap mot Israel men som genom sitt medlemskap i Bagdadpakten anses förråda de panarabiska principerna. I själva verket var endast Israel fullt pålitlig ur Västerens synpunkt, men varken USA eller — ännu mindre — Storbritannien ville låta Israel spela en dylik drabantroll, som också den kloke Ben Gurion bestämt undanbad sig för att ej ytterligare skärpa arabhotet mot Israels själva existens. USA:s politik var påfallande passiv. För att ej stöta sig med araberna vägrade USA att biträda Bagdadpakten och för att blidka Nasser trugade USA Storbritannien att evakuera sina 80 000 man från Kanalzonen. Härigenom drabbades Västerens militära supremati i Främre Orienten av samma förintande slag som freden från Aden till Hongkong genom den anglo-indiska arméns upplösning 1947 efter Indiens frigörelse. USA lämnade jämväl Storbritannien i sticket, när på våren 1956 den tjuguarige kung Hussein av Jordanien, under Nassers påverkan och av

fruktan för sin proegyptiska parlamentsmajoritet, snöpligt avskedade Glubb Pascha, arablegionens skapare och chef, och gjorde sin dåvarande gunstling Abu Nuwar till militär nyckelperson.

En överraskande vändning inträffade i juli 1956, då som bekant Dulles fått nog av Nassers flirt med Moskva och plötsligt på ett för denne förödmjukande sätt tog tillbaka USA:s löfte att bidra till finansieringen av det miljonkrävande Assuandammygget. Förbitterad häröver beslöt Nasser den 26 juli att konfiskera Suezkanalen för Egyptens räkning, vilket upprullade Suezkrisen med dess kulmen tre månader senare i Israels preventivkrig mot Egypten och Frankrike-Storbritanniens väpnade intervention mot Suezkanalen. I detta sammanhang skall lika litet diskuteras dessa aktioners innebörd som det märkliga skådespelet, att USA och Sovjetunionen, eljest varandras motparter på varje internationell vädjobana, i FN:s nationalförsamling uppträdde arm i arm för att stävja nyssnämnda aggressioner. Detta tillhör det förgångna; det finns större anledning att skärskåda de positiva faktorer, som förebådar framtiden.

I Washington synes man sålunda på senhösten ha kommit underfund med att någonting måste göras för att icke Västerens prestige och position i Främre Orienten skulle prisges efter bakslaget i Suezkrisen för Storbritannien, som dessutom icke längre hade tillräckliga resurser för att hävda sin traditionella dominans i dessa länder. Läget påminde om liknande oförmåga av Storbritannien, då det för tio år sedan gällde Grekland och Turkiet, vilket föranledde president Truman att den 12 mars 1947 proklamera sin s. k. doktrin att militärt och materiellt bistå nyssnämnda stater i deras ansträngningar att för Turkiets del stå emot det yttre trycket från Sovjetunionen

och för Greklands det av kommunisterna iscensatta inbördeskriget. Ur denna tankegång framgick Eisenhowerdoktrinen, som presidenten förelade kongressen den 5 sistlidne januari, och som antogs två månader senare. Presidenten bemyndigades att utlova USA:s bistånd till varje stat i Främre Orienten — för säkerhets skull medtogs Grekland, Turkiet, Lybien, Tunisien, Marocko, Etiopien, Sudan, Jemen, Pakistan och Iran — som utsattes för ett angrepp av Sovjetunionen. Dessutom fick presidenten förfoga över 200 miljoner dollar för understöd åt beträngda stater. I början av mars anträdde på Eisenhowers uppdrag ambassadören James P. Richards en missionsresa till dessa klienter, varöver han i slutet av maj avgivit en rapport till kongressen. Han hade besökt samtliga stater och där funnit tacksam förståelse och välvilja för syftet — men med tre betecknande undantag: Egypten och Syrien, som icke ville, samt Jordanien som icke vågade veta av honom.

Vita huset och State Department tillgrep även diplomatiska metoder. Med alla sina nackdelar hade höstens stormkris dock haft det goda med sig att den ånyo blottat den arabiska ligans bräcklighet och den egyptiska militärens mindervärdighet; ingen arabstat rörde ett finger för att undsätta Egypten och de egyptiska divisionerna rände i väg från Gaza och Sinai för den israeliska arméns raska framryckning och lämnade mängder av modern östeuropeiskt militärt materiel i sticket, vilket byte blev en välkommen förstärkning av Israels krigspotential. I Washington såg man nu en chans att än mera försvaga arabligan samt isolera Egypten och Syrien. Till den ändan inbjöds på nyåret kung Saud till Washington, så mycket hellre som han var leverantör till amerikanska Aramcobelaget, vars intressen städse

haft prioritet i USA:s orientaliska politik. Saud mottogs med den mest smickrande uppmärksamhet, och de enskilda samtalen med Eisenhower hade synbarligen önskvärd effekt att döma av den helomvändning kontra Nasser, som Saud genast verkställde efter sin hemkomst. Ej ens rykten har något att förmåla om Sauds behållning av uppgörelsen. Liksom av en tillfällighet sammanträffade han i Washington med kronprinsen av Irak, tillhörande den Hashemitiska furstefamilj, med vilken kung Sauds fader, Ibn Saud, legat i ohjälplig delo sedan Ibn Saud fördrivit den från dess arvrrike Hedsjaz med Mecka och Medina. Vid detta möte tycks man ha överenskommit om det sensationella besök, som kung Saud senare på våren avlade i Bagdad med fullständig försoning mellan dynastierna och rådslag om samfällad politik mot särskilt problembarnet Jordanien.

Inför dessa perspektiv: Richards turné med Eisenhowerdoktrinen, nya ententen mellan Saud och Irak ävensom Washingtons beslut att äntligen militärt biträda Bagdadpakten hade utsikterna hastigt förmörkats för den motsatta konstellationen. Den sökte nu desperata utvägar. Det uppdagades, att den egyptiske militärattachén hos kung Saud planerat en mordkomplott emot monarken, som näppeligen trodde Nasser mer än jämt, då han vid profetens skägg lät bedyra sin oskuld och ovetenhet om sammansvärjningen. I Jordanien gick det hetare till. Kung Husseins ställning är prekär, beroende på att 60 procent av befolkningen är bosatt väster om Jordan, som ju tidigare var en del av Palestina; av dessa består icke mindre än 35 procent av flyktingar från Israels Palestina. Parlamentets flertal är frenetiskt i sin antizionism och hyllar Nasser som den drömde befriaren. Premiärministern Suliman Nabulsi var av samma ull.

Emellertid ville kung Husseins tidigare gunstling Abu Nuwar åstadkomma ett resolut avgörande, och kung Hussein avslöjade en plan som Abu Nuwar utkläckt tillsammans med kollegan Sarraj i Syrien att dräpa eller åtminstone detronisera kungen för att åvägabringa en union mellan Syrien och Jordanien med Sarraj som president och Abu Nuwar som överbefälhavare. Hussein hade hämtat förtröstan ur Sauds kursförändring och förekom kuppmännen genom att personligen bege sig till de förband av den arabiska legion, som rekryterats av hans farfar, kung Abdulla, och som icke ville svika och icke heller svek sononen. Den komprometterade Nabulsi avskedades, och Abu Nuwar räddade sig genom flykt till Damaskus f. v. b. till Kairo. Oroligheter utbröt i huvudstaden Amman, men de kuvades av beduinsoldaternas pansarvagnar. Av hänsyn till opinionen ville Hussein dock icke låtas om Eisenhowerdoktrinen, men kung Saud har försträckt honom med både pengar och trupper, som ligger i beredskap i södra Jordanien, medan däremot de syriska styrkor, som inkvarterats i norr, har nödgats återvända till sitt land igen. Under några dagar i april föreföll dock med hänsyn till Syriens reaktion läget i Jordanien så allvarligt, att Washington beordrade sin 6:e flotta i Medelhavet att omedelbart avgå till kusten av Syrien för att vara beredd på alla eventualiteter, som inbegrep hangarjättarnas flygplan med atomladdade projektiler och landstigning av marinsoldaternas elitbataljoner. Denna USA:s drastiska intervention utlöste naturligtvis våldsamt ilska i Moskva, där den jämfördes med det anglofranska angreppet på Port Said i höstas. I Kreml lät man det dock visligen stanna vid platoniska protester.

I Jordanien synes läget vara i det närmaste stabiliserat. Den egyptiska

infiltrationen fortsätter i andra arabstater, och den spejar efter svaga punkter i motståndarlägret. Härvid tog man sig de sista dagarna i maj orådet före att låta egyptisk beskickningspersonal på övligt sätt ställa till demonstrationer mot regeringen i Beirut, huvudstad i det avgjort västligt orienterade Libanon, i tydlig avsikt att inverka på eller sabotera förestående parlamentsval. Regeringen har med militär återställt ordningen och därmed tycks åtminstone för tillfället orostiftarna ha löpt linan ut.

Under tiden har Israel förmanats att resignera i förhoppning att Nassers nesliga militära och politiska nederlag öster om Gaza småningom skall skapa ett gynnsammare fredsklimat för Israel. Ben Gurion vilar på hanen för testning av Nassers hållning beträffande Israels rätt att fritt trafikera Suezkanalen och framförallt Akabaviken. Men irriterande intermezzon fortsätter längs Israels gränser, och den 3 juni varnade Israels UD via klagomål till Hammarskjöld Kairo för följderna av 50 incidenter som oaktat FN:truppernas skyddsvakt på sista tiden ägt rum i Gazaområdet. Vill det sig illa, kan det status quo ante Suezkrisen, som Washington mödosamt åvägabragt, bryta samman, och det pågående amerikanska konstruktionsarbetet i Orienten äventyras.

Nasser får tills vidare trösta sig med att han triumferat ifråga om Suezkanalen och att hans brott mot FN-överenskommelsen om kanalen den 13 oktober 1956 icke blivit påtalat. Även Storbritannien och Frankrike har till sist fått böja sig för Nassers ensidiga villkor om kanaltrafiken. Egyptens ekonomiska misär blir likväl alltmera uppenbar och om Nasser icke längre kan beslöja den bakom nya förljugna militära och faktiska politiska segrar, måste det enligt experters mening undergräva hans välde. Washington

förhåller sig kyligt avvaktande. Vill man där besegra Nasser på samma sätt som apotekare Riis här i landet en gång Napoleon: genom att låta honom hållas?

Den estniska ungdomens motstånd

Alla de uppgifter, som på olika vägar har sipprat ut från det sovjetockuperade Estland, bekräftar att kommunisterna har förlorat kampen om den estniska ungdomen. Den estniska ungdomen verkar för närvarande vara mera nationellt sinnad än någonsin tidigare trots att den sedan år 1944 såväl i skolorna som i de kommunistiska ungdomsorganisationerna har utsatts för en intensiv »hjärntvättning» och fostran till moskvatrogna halvryssar. Det är nästan otroligt men sant, att just den intensiva russifieringspropagandan börjat utlösa till och med rysshät hos de unga. Man tar t.ex. med häpnad del av klagovisor i den kommunistiska pressen över att ungdomar som har tagit studenten inte kan tala ryska, trots att 20 % av det sammanlagda antalet lektioner fr. o. m. folkskolans andra klass till studentexamen har använts till studium av ryska språket. Även försöket att vid Tartuuniversitetet använda ryska lärarkrafter strandade för ett par år sedan på samma grund: studenterna, som åtminstone tio år hade läst ryska, förstod inte detta språk! Detta kunde förstås också tydas som en form av passivt motstånd, men faktum är att det ryska språket för skolungdomen blivit ett av de mest olustbetonade läroämnena, som de inte vill men är tvingade att studera. (Om russifieringspolitiken se även Svensk Tidskrift 1951, sid. 492-494, 1955, sid. 53-56 och 171-173.)

Likaså tycks inte försöken att av de unga fostra trogna kommunister ha medfört några anmärkningsvärda re-

sultat. Det förefaller som om kommunisterna har kunnat draga till sig endast några få ungdomar med karriärstiska böjelser. Bakom deras medlöperi ligger ingen idealism. Man får med ljus och lykta leta efter sådana estniska ungdomar, som av inre övertygelse följer kommunisterna.

Det ovan sagda bekräftas av åtskilliga oensurerade meddelanden samt av berättelser av flera unga människor, som har kunnat fly till den fria världen. Vi får höra om sådana betecknande företeelser som att i mellanskolor och gymnasier de aktiva medlemmarna i de kommunistiska ungdomsorganisationerna ignoreras; att esterna inte inträder i sådana idrottsföreningar som också har ryska medlemmar; att på danstillställningar estniska ungdomar inte dansar med ryssar och att dessa tillställningar vanligtvis slutar med slagsmål mellan de två »brödrafolkens» ungdomar; att giftermål mellan ryska och estniska ungdomar är mycket sällsynta, osv.

Det är givetvis möjligt att i dessa meddelanden och berättelser något har överdrivits eller generaliserats för att framhäva den estniska ungdomens patriotiska anda. Men det finns för många på olika vägar och från olika personer komna uppgifter för att de skulle vara helt och hållet gripna ur luften.

Att ungdomsproblemet från kommunisternas ståndpunkt är mycket allvarligt bekräftas också av den sovjetestniska pressen. Under de senaste två-tre åren har där mer än någonsin klagats över ungdomen. Av de många skrivierna i den kommunistiska pressen kan man dra vissa slutsatser. Avstaliniseringen å ena sidan och händelserna i Polen och Ungern å andra sidan har stärkt modet hos de unga och ökat deras trots. Om vad som hänt i Polen och Ungern är de unga i allmänhet väl underrättade genom de ut-

ländska radioutsändningarna (se även Svensk Tidskrift 1955, sid. 483-486). Dessutom har enligt kommunistpressen de första turistresorna på sommaren och hösten 1956 visat sig vara ett tveeggat svärd. Fastän inte ens 100 ungdomar har kunnat deltaga i dessa, framkallade de berättelser om den kapitalistiska världens friheter och rikedomar (inte minst i Sverige), som cirkulerat från mun till mun, en viss oro i kommunistpartiets centralkommitté. Partiets officiella månadsskrift »Eesti Kommunist» (Den estniska kommunisten) fann det t. o. m. nödvändigt att beröra frågan i en ledande artikel, där det heter: »De sista åren har umgänget med de kapitalistiska länderna blivit livligare; från oss besöker man i större utsträckning än förr andra länder; vi ta emot utländska gäster; många av oss brevväxla med utlandet; somliga få trycksaker utifrån, osv. Detta är i sig själv naturligtvis ett mycket välkommet förhållande, som måste på allt sätt uppmuntras. Men fåkunniga människor, särskilt bland ungdomen, som äro föga bekanta med den borgerliga ordningens »tjuskraft», kunna bli och ha också blivit entusiastmerade av den kapitalistiska världens kattguld. Sådana fakta framlades på partiorganisationernas sammanträden i Kingisepp (tidigare Kuressaare), Rakvere o. a. räjonger. I vårt propagandaarbete reagera vi emellertid inte alltid tillräckligt skarpt på sådant, eller också sker det ofta i form av osakliga »tillrättalägganden» i allmänna ordalag, som inte övertyga någon.» Men hur skulle man också kunna övertyga en ung turist, som t. ex. hade råkat gå in på EPA eller Tempo, om den kapitalistiska världens utarmning eller de höga priserna!

Den kommunistiska ungdomsorganisationen — komsomol — hade år 1954 66 000 medlemmar i Estland. För närvarande är antalet betydligt under

60 000. Vid intagning till universitetet har komsomolmedlemmar företräde, därför hör 50 % av studenterna till den kommunistiska ungdomsorganisationen. De ungdomar som lyckas komma in vid universitetet utan att tillhöra denna, ingår inte mera i den. Sekreteraren i komsomolkommittén vid Tartu ärevördiga universitet (3 700 studenter) Olaf Kuuli klagade i slutet av år 1956 över att under det gångna läsåret endast 32 studenter hade ingått i den kommunistiska ungdomsorganisationen, därav inte en enda från medicinska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna. Vid andra högskolor har antalet varit ännu mindre enligt uppgifter i partiorganet »Rahva Hääl» (Folkets röst). T. ex. vid lantbrukshögskolan i Tartu med närmare 2 000 elever hade i fjol endast 7 studenter ingått i den kommunistiska ungdomsorganisationen, vid polytekniska institutet i Tallinn (ca 2 500 studenter) endast 8 och vid pedagogiska institutet i Tallinn (ca 900 studenter) blott 3.

I den politiska undervisningen — kurser och föreläsningar i politik — deltagar högst 10 000 ungtkommunister, alltså var 6:te medlem, oaktat att den politiska undervisningen egentligen är obligatorisk. I den kommunistiska ungdomspressen, »Noorte Hääl» (De ungas Röst) och »Noorus» (Ungdom), klagas det allt oftare, att många ungtkommunister är besmittade av de kapitalistiska ländernas »ruttna livsstil»; i st. f. politisk undervisning besöker de dans-tillställningar, de dricker, och somliga är ej bättre än huliganer.

För många ungdomar har komsomol på sista tiden blivit direkt förhatlig, därför att Moskva har utsett den till organisatör av de »frivilliga» deportationerna. Fr. o. m. mars 1954 äger nämligen »frivillig» transport av estnisk ungdom rum till Sibirien och Kazakstan, där de sätts att odla upp ödemarker och stäpper, till gruvorna i Dons flod-

område och till arbetena på den industriella uppbyggnaden i Uralområdet. Enligt den av Moskva fastställda fördelningsplanen måste de lokala komso-molorganisationerna välja ut ett bestämt antal ungdomar, som avkrävas en skriftlig försäkran, att de av fri vilja önskar överflytta, och sedan skall dessa under högtidliga former såsom stora »patrioter» skickas bort från sitt hemland. På det viset har hittills flera tusen unga sänts bort från Estland. 1957 skulle transporten av ungdom fort-sättas.

Enligt uppgift har det på sista tiden varit mycket svårt att förmå ungdomar att underteckna sådana dokument. Det verkar som om det därför inte har varit möjligt att uppfylla deportationsplanen.

Sammanfattningsvis kan man redan nu med ganska stor säkerhet säga, att dragkampen om ungdomen är förlorad för kommunisterna och att denna utgång vållar dem svåra bekymmer. Den kan en gång bli ödesdiger för dem.

Finska högskoleproblem

Under nära två sekler var Åbo akademi, Per Brahes skapelse, Finlands andliga centrum. Branden i Åbo år 1827 gjorde ett tvärt slut på stadens kulturella ledarställning. Den förstörda akademien återuppbyggdes inte utan överflyttades i stället till den nya huvudstaden Helsingfors, där den fick namnet »Alexanders universitet i Finland». Flyttningen hade ett klart politiskt syfte: det andliga sambandet med Sverige skulle brytas och forskningen skulle ställas under bättre kontroll av den nya ryska överheten. Detta uppsåt kunde dessbättre icke förverkligas. Universitetet i Helsingfors lyckades genom hela förryskningstiden slå vakt om den andliga frihet, som varit den gamla akademiens.

Länge var Helsingfors Finlands enda kulturcentrum, men år 1919 grundades med frikostiga donationer av stadens patricier en ny akademi i Åbo som en forsknings- och bildningshärd för den svenska nationaliteten i Finland. Genom stora privata uppoffringar och hängivet arbete av framstående forskare växte akademien ut, men trots detta kunde planen inte förverkligas i den utsträckning som man hoppades under den första hänförelsens år. Den privata stiftelse, som står bakom akademien, arbetar med stora ekonomiska svårigheter, och trots att staten nu svarar för en stor del av kostnaderna, förslår inte medlen till att genomföra det nödvändiga byggnadsprogrammet.

En av anledningarna till akademiens svårigheter är naturligtvis den förhållandevis ringa finlandssvenska befolkningen i Åbo. En annan är det självklara faktum att staten föredrar att utbygga sitt eget universitet i Helsingfors framför de båda privata akademierna — den finlandssvenska och den finska — i Åbo. Följden har blivit att den finska huvudstaden kommit att dominera det högre kulturlivet i Finland på ett sätt som inte har någon motsvarighet i Sverige, där landsortsuniversitetet bildar egna livskraftiga kulturcentra. Här råder inte heller någon befruktande spänning mellan olika vetenskapliga meningsriktningar i skilda delar av landet. Huvudstadens kulturella dominans har i Finland blivit ett allvarligt kulturproblem!

I den kulturpolitiska diskussionen har det förts fram planer att grunda ett helt nytt universitet i någon medelstor finsk industristad. En statskommitté har sålunda nyligen föreslagit att man skulle inrätta en akademi med till en början tre fakulteter i Uleåborg. Tanken att man i Österbotten skulle skapa en kulturell motvikt mot den helsingforsiska dominansen förefaller dock tämligen verklighetsfrämmande.

Vad man här kan åstadkomma, blir — som finländska kulturskribenter redan framhållit — ett kvasiuniversitet, från vilket professorerna vid varje inträffad vakans söker sig tillbaka till Helsingfors.

En mera realistisk syn på problemet har C. F. Meinander nyligen framlagt i »Nya Argus». Ingen stad har gjort så stora insatser för sina högskolor som Åbo, framhåller han, och ingenstans utanför Helsingfors finns det så goda samlingar, bibliotek och institut som här. Han föreslår därför, att de båda akademierna i Åbo utbyggs på ett sådant sätt att de skulle kunna bli någorlunda jämbördiga med statsuniversitetet i huvudstaden. Hit skulle man också kunna förlägga speciella institut och utbildningsanstalter; vid sidan av den nuvarande finlandssvenska forskningshärden skulle man t. ex. kunna grunda ett anglosaxiskt institut i Åbo med hjälp av inkallade utländska lärare. Utvecklingen vid Helsingfors' universitet har visat, att svenskt och finskt kan trivas sida vid sida inom samma organisatoriska ram. En utbyggnad av de båda akademierna i Åbo inom det statsliga universitetsprogrammets ram åtföljd av en ytterligare liberalisering av den finska inställningen i språkfrågorna skulle här kunna skapa ett vetenskapligt och kulturellt landsortscentrum som en välbehövlig motvikt mot den nuvarande huvudstadssuprematien.

Svensk politik i socialistisk version

Den amerikanska tidningen »The New Leader» är ett av språkrören för vad man skulle kunna kalla vänsterintelligen i U. S. A. Dess artiklar läsas med respekt även av motståndarna. Kvaliteten är i allmänhet hög. Då och då förekommer likväl undantag.

Redaktör Paul Olberg, specialist på

23 - 573445 *Svensk Tidskrift* H. 5-6 1957

Östeuropa, landsflyktig socialist i Stockholm, skrev den 22 oktober i fjol en artikel i »New Leader» med titeln »Sweden's Middle Way Continues». Den innehåller åtskilligt riktigt. Men på grund av en del felaktigheter blir slutintrycket av artikeln minst sagt blandat. Man kan kanske glida över sådana påståenden som att det konservativa partiet representerar (»speaks for») storindustrin, bankväsendet, högre statstjänstemän och militär. Folkpartiet kan kanske också taga med lugn, att det betecknas såsom stående »somewhat to the left» av de konservativa. Mera anmärkningsvärd är författarens bedömning av valkampanjen 1956:

»During the campaign, the Social Democratic chairman, Prime Minister Tage Erlander, emphasized cooperation among all parties for the well-being of the country... The Opposition, however, vehemently attacked the financial, economic, social and foreign policies of the Social Democratic regime. They attacked the Government for the inflationary tendencies of Swedish foreign exchange, high taxes, the housing shortage, insufficient pensions, and overly close relations with the Soviet Union. But they provided little substantiation of their charges. The problem of inflation has by no means been minimized by the Erlander Government. It has undertaken a number of financial measures such as a moderate increase in interest rates, restrictions on credit, tax increases for industrial and financial firms, and regulation of the building industry; at the same time, it has introduced Government price controls. All these measures have produced more or less satisfactory results, and it is instructive that, except for the interest hike, all were opposed by the Opposition parties.»

Det är sannerligen en ensidig tolk-

ning av skeendet. Vi vet ju, att statsminister Erlander med »samverkan mellan alla partier» menar, att de övriga skall acceptera socialdemokraternas olika förslag. Att regeringen icke bagatelliserat inflationens problem är trösterikt. Men det hade nog varit bättre, om den också gjort något. De åtgärder, som författaren uppräknar, och som med ett enda undantag (röntan) skulle ha avböjts av oppositionspartierna, har som bekant icke håtat stort.

I fortsättningen säger författaren, att koalitionen mellan bondeförbundet och socialdemokraterna utom för en period av 101 dagar och under krigsåren, när koalitionsregeringen existerade, varat till i dag. Skillnaden med bondeförbundarna utanför eller innanför regeringen är naturligtvis icke stor, men var det icke en »ren» socialdemokratisk regering, som gick in i den gyllene skördetiden?

Som socialdemokratiens största bragd ser författaren, att partiet »through a systematic emergency programme» gjort slut på arbetslösheten. Det är en historieskrivning, för vilken man måste sätta frågetecken. När han därtill ironiserar över att folkpensionerna för 40 år sedan uppgick till bagatellartade 6 kronor per månad borde han i sanningens namn ha tillagt, att en krona då var något helt annat än nu, och att denna pension på sin tid sannoligen icke var något att skämmas för. Den olbergiska artikelns höjdpunkt är följande stycke:

»The Social Democratic regime can also claim remarkable achievements in the area of housing. No less than 95 per cent of all residential building is financed with the aid of state loans, and the various forms of aid amount to 200 million kronor annually.»

Författaren tillägger, att före det andra världskriget omkring $\frac{1}{6}$ av alla

svenska familjer bodde i moderna bostäder med två rum och kök, medan i dag nästan hälften gör det.

Det är naturligtvis mycket begärt av en övertygad socialist, att han vid detta tillfälle också skall tala om för den utländska publiken, hur många personer, som f. n. icke har några bostäder alls och tillsammans med tusentals andra trängs på väntelistorna. De torde sätta åtskilliga frågetecken för påståendet, att den socialdemokratiska regeringen nått »remarkable achievements» på bostadsbyggets område. Frågan är emellertid vad man lägger in i betydelsen av dessa ord, Kanske var herr Olberg ironisk?

Ungerska flyktingproblem

Under oktoberrevolutionen och de därpå följande veckorna flydde omkring 17 000 ungrare över till Jugoslavien. Det har talats mycket litet om dessa flyktingars öde, om deras levnadsomständigheter och framtidsutsikter och endast Sverige har hittills givit inrese-tillstånd åt några hundra av dem. De övriga sitter kvar i de till trängsel fyllda lägren i Jugoslavien och hoppas på bättre tider. Tyvärr har i Västerlandet den första impulsiva entusiasmen och hjälpsamheten gentemot ungrarna i stor utsträckning gett vika för byråkratisk omständlighet och försiktighet.

Särskilt de transoceaniska länderna tycks betrakta de ungerska flyktingarna i Jugoslavien med skräckblandad misstänksamhet. Man tycks på något sätt ha fått för sig att dessa flyktingar valt att fly till Jugoslavien eftersom de, även om de inte precis svärmat för hemlandets politiska polis och de ryska stridsvagnarna, i alla fall var kommunister av någon sorts Titonyans. Av samtal med ungrare som från Jugoslavien anlant till Sverige framgår, att

denna inställning är fullständigt felaktig. Visserligen medges det, att AVO-männen från Sydungerns städer och samhällen och särskilt från Szeged, i slutna formationer flytt över till Jugoslavien. Även några partisekreterare och andra funktionärer i utsatt ställning har räddat sig över gränsen för att undgå folkvreden. Men dessa »politiska» flyktingar isolerades av de jugoslaviska myndigheterna redan vid sin ankomst från de övriga. Och så fort de ryska stridsvagnarna slagit ned Ungerns frihetskamp, förpassade jugoslaverna ofördröjligen AVO-männen och deras gelikar tillbaka till Ungern. Rätt många av dem erbjöd sina tjänster åt jugoslaverna, men dessa avböjde. Titoregimen tycks hata och frukta det ungerska stalinistsystemets hantlangare precis lika mycket som ungarerna själva. Och det är ju också lätt att förstå om man betänker att det var sådana partifunktionärer och AVO-män som 1949 fängslade och avrättade László Rajk och hans många tusen titoistiska anhängare.

De ungerska flyktingar, som efter stalinisternas återsändande till Ungern blivit kvar i Jugoslavien är lika litet kommunister eller titoister som majoriteten av deras landsmän som tagit sin tillflykt till Österrike. Att de flytt till Jugoslavien och inte till Österrike, beror ingalunda på deras världsåskådning, utan på rent geografiska skäl. De ungerska flyktingarna i Jugoslavien var bosatta i trakterna längs den jugoslaviska gränsen, det hade varit en omöjlighet för dem att genom det kämpande Ungern ta sig fram den flera hundra kilometer långa vägen till österrikiska gränsen.

De jugoslaviska myndigheterna är också fullt på det klara med, att ungarerna som kommit dit inte ens sympatiserar med kommunismens titoistiska variant. Detta är anledningen till att de officerare i den jugoslaviska poli-

tiska polisen som är ledare eller vice ledare i flyktinglägren satt som sin huvuduppgift att förhindra all kontakt mellan flyktingarna och den bofasta befolkningen. I varje läger vakar tre-fyra beväpnade poliser över att flyktingarna inte lämnar sin förläggning, resp. det område som tilldelats dem som promenadplats och att lokalbefolkningen inte vinner tillträde dit. Ej heller tillåts flyktingarna besöka någon kyrka eller ta emot besök från präster, fast man annars inom lägret inte på något sätt lägger sig i deras religionsutövning.

I övrigt sköts de ungerska flyktingarnas poliskontroll av den jugoslaviska politiska polisen på ett listigt och för diktaturregimer ganska karakteristiskt sätt. Direkt utsätts flyktingarna endast för ett kort förhör under vilket man rutinmässigt antecknar deras personalia, utgående ifrån att de vid ett sådant polisförhör i alla fall inte säger sanningen. Sedan rekryterar polisen »informatorer» bland lägrens invånare, som lämnar uppgifter om sina lägerkamrater. Sådana tjänster belönas med olika favörer. Erhåller polisen på detta sätt meddelanden om någon, som på något sätt kan göra honom misstänkt, överförs han till ett annat läger. Om en vecka förflyttas han åter och detta kan fortsätta flera månader. Man utgår nämligen ifrån att personen i fråga kan bli igenkänd i något av lägren av någon som kan bekräfta misstankarna mot honom. På samma sätt förfar man med de flyktingar som har för avsikt att bege sig till sina släktingar i Jugoslavien. Har de passerat några läger utan att man fått bekräftelse på att de spionerar för Moskva, Washington eller Budapest, får de tillstånd att uppsöka sina släktingar.

De jugoslaviska myndigheterna vill gärna bli av med de ungerska flyktingarna fortast möjligt, inte bara på grund av sin patologiska spionskräck,

och av andra politiska skäl, utan framförallt av ekonomiska motiv. Jugoslavien som ständigt kämpar med stora ekonomiska svårigheter och en kronisk bostadsbrist, utgör ingalunda ett invandrings- utan snarare ett utvandringsområde. Endast i ett fåtal fall har ingenjörer, läkare och specialutbildade fackarbetare inbjudits att stanna i Jugoslavien och där utöva sina yrken.

Lägren är otroligt överbefolkade, hygien är mycket bristfällig och försörjningen helt otillfredsställande. Jugoslavien kämpar med ständig livsmedelsbrist och kan inte ens försörja den egna befolkningen utan hjälp utifrån. Man kan alltså förstå att det inte kan ställa nödigt dagligt kaloriantal till flyktingarnas förfogande. Ännu sämre är situationen ur beklädnadsynpunkt. De flesta flyktingar anlände som de gick och stod, utan något som helst bagage och jugoslaverna kan inte med bästa vilja avstå kläder åt dem. Den jugoslaviska befolkningen lider själv stor brist på sådana. Enligt de flyktingar som nu anlant till Sverige utgör gåvoförsändelserna västerifrån endast droppar i havet och kan ingalunda betecknas som effektiv hjälp.

Trots alla dessa brister och svårigheter har flyktingarna fått en positiv uppfattning om de jugoslaviska myndigheternas och befolkningens goda vilja och avsikter. Man får en bestämd känsla av deras sympati och förståelse för ungrarna även om de tyvärr ej förmår att ge dessa känslor materiellt uttryck. Isoleringen, brevväxlingsförbudet som lägerföreståndarna på många håll upprätthåller, det alltmer blekande hoppet om att få komma vidare utgör en svår psykologisk belastning för lägrens invånare. En ny svårighet hotar i och med att badortshotellen i mitten på maj, när badsäsongen börjar, får tas i bruk av turister och att flyktingarna då antagligen kommer att

förflyttas till landets södra, minst civiliserade trakter.

Sextontusen hederliga, arbetsamma och mestadels unga ungerska flyktingar har på detta sätt sedan flera månader dömts till sysslolöshet. Det var nog knappast vad de väntat sig av västerlandet när de lyssnat till talarstolarnas och högtalarnas vackra fraser om humanism, sympati och kärlek till folken bakom järnridån.

Krigshögskolans framtidsproblem

Det riksbekanta inträdesprovet till krigshögskolan har i den allmänna debatten fått en uppmärksamhet, som står i stark och förbryllande kontrast till det mediokra innehållet i corpus delicti. Tydligt har affekterna kommit med i spelet och skjutit det goda omdömet och den kritiska skärpan åt sidan. Följden har blivit att uppsala-offensiven kommit att sakna en säker utgångspunkt och i stället utmynnat i en strid med lös ammunition.

I själva verket föreligger beträffande krigshögskolan icke ett detaljproblem av diminutivt slag utan ett huvudproblem av betydande räckvidd, nämligen den allmänna utformningen av krigshögskolans målsättning, undervisningsmetoder och lärarrekrutering. Allt sedan 1880-talet har denna fråga debatterats i officiella framställningar och remissyttranden samt i inlägg i den militära fackpressen. Särskilt under 1940-talet var den föremål för en ganska klarläggande debatt i Ny Militär Tidskrift.

Beträffande målsättningen har frågeställningen närmast gällt om krigshögskolan skall vara en högskola i detta ords verkliga betydelse, dvs. en undervisningsanstalt där det fria studiet får tillräckligt svängrum och där eleverna får lära sig icke blott att kunna utan även att tänka. Här syftas icke på det

kortsiktiga tänkandet med raska, stundom alltför raska beslut utan på det långsiktiga tänkandet med dess krav på fördjupning och eftertanke inför de stora problemen. Krigsteknikens utveckling och totalförsvarets breddning åt olika håll har på en rad punkter förstorat de militära problemställningarna och ställt starkt ökade krav på de högre militära befattningshavarnas förmåga av analys och långsiktig planering. Det är här krigshögskolan har en viktig roll att fylla, ty den skall lära eleverna det långsiktiga tänkandets konst.

Det har diskuterats, om krigshögskolan i nämnda avseende fyller sin uppgift. Under det senaste årtiondet har åtskilliga nyttiga reformer genomförts, vilka bl. a. tagit sikte på ökad differentiering, begränsning av de obligatoriska ämnena och ökade möjligheter för fritidsstudier. Men alljämt föreligger en tendens att fylla det dagliga schemat med varandra tätt avlösande föreläsningar och proppa i eleverna ett alltför mäktigt kunskapsstoff i delvis sekundära ämnen. Därigenom ger man dem icke möjlighet att smälta kunskaperna, utveckla de speciella anlagen och uppamma ett självständigt bedömande. Ju mer ambitiösa lärare och elever är — och ambitionen å båda sidor är det sannerligen ingen brist på — desto större är risken att eleverna pressas till oavlatligt tentamensplugg, detta allra helst som studiernas omfång ökat men ej studietiden. Detta har tyvärr den nackdelen, att allt mera studiematerial måste pressas in i tidsramen.

Det kan emellertid ifrågasättas, om inte radikala utgallringar av rena kunskapsfrågor borde ske för att ge ett ökat utrymme på skolschemat åt vissa allmänna ämnen av samhällig natur. Sedan årtionden tillbaka har krigshögskolan varit inriktad på att utbilda ledare för krig och dugliga stabsoffi-

cerare i fred. Men utbildningen i stabstjänst har till övervägande del haft inriktning på krigsuppgifterna. Även fredsuppgifterna är av yttersta vikt för försvarets utveckling. Man tycks inte riktigt ha tagit fasta på att en modern stabsofficer för att kunna bevaka försvarets intressen i kommittéutredningar och i föredragningar på ett högre plan bör ha goda insikter på det politiska, ekonomiska, sociala och förvaltningsmässiga området. Han bör också känna till elementa om den svenska tidningspressen. Det förefaller som om krigshögskolan anslagit alltför få studietimmar till dessa angelägenheter.

Vad beträffar urvalet av krigshögskolechefer och lärare torde det kunna sägas, att det rådande systemet avsatt både goda och mindre goda resultat. Svårast har det givetvis varit att besätta chefsbefattningen, som ställer mycket höga krav på innehavarens vidsyn, goda omdöme och pedagogiska blick. Somliga chefer har varit förträffliga, andra har saknat de speciella meriter, som erfordras för denna befattning. Beträffande den senare kategorien förefaller det, som om valet skett efter slentrianmässiga grunder och utan en verklig prövning av kvalifikationerna. Chefen för krigshögskolan bör vara en av försvarets främsta krafter, en man med erkänt vid blick på samhällsproblemen.

Lärarkåren har i regel uppvisat mycket god standard, fast även här ibland mindre goda arbetskrafter kommit till användning. Över huvud taget har krigshögskolan i alltför hög grad varit en passageinrättning, där chefer och lärare blivit avlösta vid den tidpunkt, då de lärt sig att behärska sina uppgifter och vara till verklig nytta för undervisningen. En omprövning av karriär- och löneförhållandena för krigshögskolan torde vara ofrånkomlig, om man vill åstadkomma bättre

kontinuitet och större stabilitet i undervisningen. Det förefaller som om det skulle vara lyckligt med ganska långa lärarperioder för exempelvis lärarna i ren teknik, matematik och framför allt strategi och krigshistoria.

Även andra problem bör göras till föremål för undersökning. Det gäller t. ex. frågan om inte studietiden bör utökas med tanke på det ökade studieomfånget. Viktigt är också, att undervisningen på de militära högskolorna — motsvarande problem föreligger för sjökrigshögskolan och flygkrigshögskolan — på lämpligt sätt koordineras med utbildningen på försvarshögskolan. Här föreligger en angelägenhet av första ordningen. Så som andan är inom de militära högskolorna, så är i regel också andan och målsättningen inom försvaret.

I detta sammanhang finns det anledning att erinra om ett uttalande år 1911 av dåvarande chefen för generalstabens, generallöjtnant K. G. Bildt, som i ett yttrande över undervisningsmetoderna vid krigshögskolan förklarade: »Ju högre krigsvetenskapen står, desto starkare försvarskraft. Krigsvetenskapen åter kan endast höjas genom studiernas fördjupande men sänkas genom deras förflackande.»

Läroboksskandalen igen

I Svensk Tidskrift häfte 2/1957 behandlades en nyutkommen lärobok »Historia. Del I. Fjärde till sjätte skolåret», utgiven av docenten Sven Ulric Palme och övningslärare Birger Lindell. Det påpekades här att boken vimplade av tvärsäkra påståenden, faktiska felaktigheter och äventyrliga teorier på områden, där vetenskaplig bevisning inte förebragts eller där tidigare forskare i stort sett haft en annan uppfattning. Det betecknades också som en fadäs av Statens läroboksnämnd att

med desavouering av sina egna sakkunniga godkänna en så ensidig, polemisk och felfylld bok som denna som lärobok för skolundervisningen.

I en skrivelse till läroboksnämnden i mars framställde tre aktade historiker ett stort antal specificerade anmärkningar mot läroboken och anhöll att nämnden måtte taga sitt beslut under omprövning och avföra boken från läroboksförteckningen. I den livliga diskussion som uppstått kring arbetet har man på de flesta håll — bl. a. Morgon-Tidningen och Expressen — varit enig om att boken var full av felaktigheter och följaktligen otjänlig som skolbok. Även författaren, docent Palme, har i ett yttrande medgivit att vissa av historikernas anmärkningar varit berättigade; hans försök att bemöta en mindre del av de andra anmärkningarna har så gott som undantagslöst misslyckats.

Det nya beslut läroboksnämnden fattat är därför synnerligen överraskande. Nämnden förklarar — med hänsyn till de upplysningar som erhållits efter upptagandet på läroboksförteckningen — att läroboken är i behov av ytterligare översyn. Då författaren emellertid utlovat att rättelse inom kort kommer att vidtagas i en andra upplaga, finner nämnden att det inte finns tillräcklig anledning att indraga läroboken. Nämnden anhåller samtidigt hos förlaget om besked, när en omarbetad upplaga kan beräknas föreligga.

Beslutet ökar endast den stämning av olust, som läroboksnämnden framkallat genom sin tidigare behandling av detta arbete. Det har av både nämndens egna sakkunniga och andra historiker klart ådagalagts att boken inte uppfyller de krav på objektivitet och vederhäftighet som gäller för att den skall upptagas på läroboksförteckningen. Detta till trots beslutar nämnden att läroboken fortfarande skall

användas i skolundervisningen och hänvisar endast till en rättad andra upplaga, om vilken den ännu inte vet någonting och som den i sinom tid får tillfälle att granska. Redan denna hänvisning till en andra upplaga är ett bevis på att nämnden anser den första upplagan oanvändbar för skolor.

Nämndens beslut är djupt otillfredsställande ur både vetenskaplig och pedagogisk synpunkt. Eftersom nämnden har att taga ställning till inte bara böckernas utstyrsel och pris utan också deras sakliga innehåll och pedagogiska användbarhet, är det önskvärt att den i fortsättningen förstärks med sakkunniga i dessa frågor.